

Katastrofer er fremkaldervæske for samfundet – med Kristian Lauta

Om podcasten

[Juristeriet - podcast](#)

Vi er vant til, at katastrofer er noget, der foregår derude, i fjerne lande, langt væk fra os her i Danmark. Men med corona-epidemien er det katastrofale pludselig rykket meget tæt på os.

Vi kan lære meget af katastrofer. Ja, faktisk fungerer katastrofer som en slags fremkaldervæske, der peger på svagheder og uretfærdigheder i den måde, vi har indrettet os på. Det giver os en mulighed for at indrette os på nye og bedre måder – hvis vi altså kan overkomme vores indbyggede menneskelige modstand mod forandringer.

Det er én af pointerne i en ny bog af professor og katastrofeforsker Kristian Lauta. Ved at se på globale pandemier, jordskælv, orkaner og klimaforandringerne undersøger Kristian i sin bog, hvad katastrofer siger om os som mennesker og som retssamfund – og samtidig forsøger han at give et bud på, hvordan vi bedst muligt lærer af de katastrofer, der uundgåeligt vil ramme os fra tid til anden.

Sidst i udsendelsen fortæller Ditlev Tamm om, hvordan den danske straffelov gennem tiden har forholdt sig til dødsstraffen.

Efter reformationen i starten af 1500-tallet tager vi i Danmark for alvor biblens ord til os. Det betyder strenge straffe, og dødsstraffen er ikke spor ualmindelig, selv for tyveri. Men i 1700-tallet sker der noget. Nye juridiske vinde blæser over Europa..

Hvis du har ris, ros eller gode forslag til udsendelser om jura, så skriv til os på redaktion@jur.ku.dk.

Indholdet af podcasten

Jon Clausen 00:00:12

Du lytter til Juristeriet. En podcast om jura og juridisk forskning produceret af Det Juridiske Fakultet på Københavns Universitet. Mit navn er Jon Clausen. Katastrofer! Det er noget der foregår derude i fjerne lande langt væk fra os her i Danmark. Sådan plejer de fleste af os nok at tænke, men med Corona epidemien er det katastrofale pludselig rykket meget tæt på. Vi kan lære meget af katastrofer, ja faktisk fungerer katastrofer som en slags fremkaldervæske, der peger på svagheder og uretfærdigheder i den måde, vi har indrettet os på. Det giver os en mulighed for at indrette os på nye og bedre måder, hvis vi altså kan overkomme vores indbyggede menneskelige modstand mod forandringer. Det er en af pointerne i en ny bog af professor og katastrofeforsker Kristian Lauta. Ved at dykke ned i globale pandemier, jordskælv, orkaner og klimaforandringerne undersøger Christian i sin bog, hvad katastrofer siger om os som mennesker og som retssamfund, og samtidig forsøger han at give et bud på, hvordan vi bedst muligt lærer af de katastrofer, der uundgåeligt vil ramme os fra tid til anden - selv i Danmark. Lyt med om et

øjeblik. Sidst i udsendelsen er Ditlev Tamm igen klar med en fortælling fra rettens kulturhistorie. I dag med anden del af fortællingen om dødsstraffens historie i Danmark. Men først katastrofer. Mange af os husker nok stadig det voldsomme jordskælv, der ramte Haiti i 2010 og lagde hovedstaden Port-au-Prince i ruiner.

Lydoptagelse af præsident Barack Obama 00:02:03

"The reports and images that we seen: collaps hospitals, crumbled homes and men and women carrying their injured neighbors trough the streets are truly heartbreaking."

Jon Clausen 00:02:14

Tusindvis af bygninger kollapsede. Op imod 200.000 mennesker mistede livet. Haiti lå fysisk og økonomisk bogstavelig talt i ruiner. Og på trods af milliarder i nødhjælp og udviklingshjælp er det haitianske samfund her 11 år senere stadig ikke kommet sig efter katastrofen. Jordskælvet i Haiti var indbegrebet af hvad vi tænker på, når vi tænker på katastrofer. Mindre kendt er det af bare 6 uger efter skælvet i Haiti blev Chile ramt af et jordskælv, der var 500 gange kraftigere. Men i modsætning til Haiti, så døde der kun lidt over 600 mennesker i jordskælvet i Chile. Og selv om de materielle skader også her var omfattende, så var den chilenske økonomi mere eller mindre fuldt genoprettet bare et par år senere. De to jordskælv rejser et meget centralt spørgsmål, for hvis det ikke er jordskælvets kræfter, der alene afgør, hvilken betydning en sådan naturkatastrofe har for menneskeliv, økonomi og samfundet i bredere forstand, hvad er det så, der forklarer det? Det spurgte jeg professor Kristian Lauta om, og svaret lød sådan her.

Kristian Lauta 00:03:30

Det der forklarer det, der er hvad den moderne katastrofe er. Det er os selv. Det er måden, vi har organiseret vores samfund på. Det er måden, vi har bygget vores huse på. Det er måden, vi har lavet institutioner, lavet rettigheder for hinanden. Forskellen på Chile og Haiti handler om velstand og om hvor gode og stærke bygninger man havde, om hvorvidt man havde et advarselssystem, der kunne sætte folk i gang. Hvorvidt man havde uddannede mennesker, der vidste, hvad de skulle gøre under et jordskælv, og hvorvidt man havde solidaritet i samfundet til faktisk at hjælpe hinanden i det tilfælde. Det vil sige den moderne katastrofe handler ikke om det, der rammer os, men måden vi reagerer på. Kunne man måske lidt populistisk sagt sige.

Jon Clausen 00:04:14

I den optik handler katastrofer altså om vores samfunds indretning. Du skriver, at katastrofer fungerer som fremkaldervæske. Hvad er det de viser os/fremkalder i vores samfund?

Kristian Lauta 00:04:27

Hele det greb jeg prøver at lave i denne nye bog, det er at sige katastrofer er ødelæggende afbrydelser af vores liv, men så er det også en fremkaldervæske, der gør os klogere på alle de fejl, vi havde, og det gør os klogere på de processer, der faktisk ikke virkede. Der var dysfunktionelle. Det stiller skarpt på de prioriteringer, vi bliver nødt til at lave. Kriser og katastrofer er øjeblikke, hvor der er knappe ressourcer og knap tid. Det vil sige, hvor vi bliver nødt til at prioritere, vise klart hvem vi er som mennesker, og hvad vi vil, når nøden for alvor banker på. Og hvad viser det så om os som samfund? I bred forstand der viser katastrofer os, hvor vi er sårbare. Hvor var det i forvejen vi var allersvagest? Hvis du kigger på en oversigt over de kumulerede smittetal i Danmark for covid-19, så vil du kunne se, at de kommuner der er hårdest ramt, er perfekt korrelerede med de kommuner i Danmark, hvor der er den laveste uddannelsesgrad, hvor der er flest, der står uden for arbejdsmarkedet, og hvor der er flest fattige børn. I virkeligheden faktorerer man på forhånd kunne have identificeret og sagt: "Her! Lige præcis her, der er vi allermest sårbare". Det bliver covid-19 så en fremkaldervæske for. Det minder os om, at det faktisk er de steder vi er svagest, og hvor vi som samfund, hvis man vil

have den sådan stærke tese bør arbejde for at hæve ligheden, styrke de her samfund, de har lokalsamfund. Og hvis man vil have den svage tese må sige, næste gang der kommer en krise, så er det der, vi skal sætte først ind. Det er der vi ved, at vi vil have de største problemer. Og det vil ikke kun gælde, hvis det er en virus, vi bekæmper. Det vil være præcis det samme, som hvis vi bekæmper en oversvømmelse, et jordskælv eller et asteroide nedslag. Alt, alt hvad du kan forestille dig. Hvis sådan set vise præcis det samme. Så viser det nogle ting om vores statsinstitutioner. Det viser noget om, hvor vores institutioner fungerer godt. Det synes jeg i særdeleshed covid-19 har gjort. Det har vist os hvor at vores handleevne er stor, hvor vi har tillid til hinanden og måske også hvor vi ikke har. Og så viser det sig også helt klart, hvor der er nogle ting, vi skal forbedre. Hvor vi skal være opmærksomme. Hvor der måske er svagheder, der kunne udnyttes af en mere ondsindet regering, og hvor vi så skal styrke vores demokrati, vores evne til at tale sammen, vores fællesskab. Så kriser og katastrofer er altid sådan en fremkaldervæske man kan bruge til at blive klogere på sig selv og sit samfund.

Jon Clausen 00:07:20

Ja, men sådan har vi ikke altid set på det. Hvordan har vores forståelse af katastrofer udviklet sig i gennem tiden?

Kristian Lauta 00:07:30

Ja, man kan vel lidt populært sagt sige at mennesket har altid tænkt over katastrofer. Det ligger nok ret dybt i os mennesker, at vi prøver at finde mening. Prøver at fortælle historier om det, der rammer os, og i mange årtusinder har man jo tænkt katastrofer som forbundet til noget guddommeligt. Bibelen er pakket med fede katastrofehistorier, der handler om oversvømmelser, og sten der regner fra himlen, jorden der ryster. Altsammen noget hvor vi har forstået at det handlede om Gud der intervererede i det, altså at katastrofer var en slags guddommelig retfærdighed, der straffede os, fordi vi havde gjort, eller som rettede i skaberværket. Med oplysningstidens fremkomst, der måske er særlig forbundet til et stort jordskælv, der rammer Lissabon i 1755, der begynder en række mennesker at stille spørgsmålet: Kan det virkelig være rigtigt, at pigerne stadig danser på bordene i London, og at man stadig slås i Paris, mens at spædbørnene skal dø i Lissabon? Kan det være guddommelig retfærdighed? Og måske særligt Voltaire siger: "Se ud af vinduet, det er jo tilfældighed, det kaos det her, det kontingens. Det er ting i bevægelse. Det har ikke noget som helst med orden eller guddommelighed at gøre. Det er tilfælde". Naturen er kaotisk, siger han. Se den som den er. Vi kan ikke styre den. Den kan ramme os vilkårligt, og på den måde så går man fra at opfattelse af katastrofer som guddommelige til katastrofer som noget naturligt, noget uforudsigeligt, der rammer os udefra. Og så til det sidste. Den sidste drejning, om du vil i vores forståelse af katastrofer, som langsomt sniger sig ind i de her år. At katastrofer ikke længere handler om det uforudsigelige eller overvældende, men i meget højere grad om, hvordan vi indretter vores samfund. Når Lyngbyvejen oversvømmes i forbindelse med skybruddene i 2010 og 2011, så handler det ikke om, at det regner herremeget. Det handler om, at vi ikke har ladet overflade-vandaflledning, at vi har for dårlige kloakkapacitet i København, eller at vi ikke kan finde ud af at bygge kældre på vores ejendomme.

Jon Clausen 00:09:37

Så udviklingen bevæger sig fra Guds vilje over til tilfældighed til, at der var nogen, der skulle have tænkt sig bedre om. Altså vi burde have indrettet os bedre for, at konsekvenserne ikke blev så store. Og med denne udvikling, så kommer der også en udvikling i spørgsmålet om skyld og retfærdighed.

Kristian Lauta 00:09:58

Ja, det gør der nemlig. Det kommer næsten automatisk. Jeg plejer at bruge en politisk filosof, der hedder Julia de Claes' meget simple idé om retfærdighed til at illustrere det. Den går sådan her, det er meget simpelt, hun siger at, alt dårligt, der rammer os i verden, er enten et uheld eller en uretfærdighed. Men grænsen mellem de to, siger hun, den er ikke fast. Den forhandler vi hele tiden. Hendes eksempel er at være en kvinde. Hun siger, for 150 år siden der var et uheld at blive født som en kvinde. Det var det, fordi at man så var født ind i en verden, hvor man havde dårligere muligheder og ville få ringere uddannelse. Grundlæggende set ville få en ringere livskvalitet. Men over de sidste 100 år har vi lavet det om til, at hvis det var tilfældet i dag, så var det en uretfærdighed. Og på samme måde sker det med katastrofen, hvis den ikke længere forstås som noget, der rammer os udefra, men noget som i virkeligheden handler om beslutninger, vi har taget over de sidste ti år. Om prioriteringer nogen har gjort på vegne af os, om bygninger nogle har bygget, så bliver det spørgsmål om uretfærdighed. Så hører vi med Julia de Claes' ord uretfærdigheden stemme i os, og på den måde, så bliver det altså også kampe om ret og retfærdighed, der opstår i kølvandet på de her katastrofer.

Jon Clausen 00:11:18

Men for at det giver mening at tale om uretfærdighed i en samfundsmæssig forstand, så skal der jo findes rettigheder. Hvad er det især for rettigheder, der er på spil, når vi taler om katastrofer?

Kristian Lauta 00:11:31

To oplagte håndtag i retten for det her. Det ene er selvfølgelig menneskerettigheder og måske særlig retten til liv. Altså forestillingen om, at staten har en forpligtelse til at sikre vores ret til liv, og hvis katastrofer bliver noget, som staten har en rolle i at kunne opbygge eller forhindre eller i hvert fald foregribe, så får de jo også en rolle i at beskytte vores liv. Og den anden fuldstændig oplagte figur handler selvfølgelig om tab uden for kontrakt eller inden for kontrakt, fordi katastrofer altid medfører skade. Det vil sige, der rejses spørgsmålet om erstatning. Og afgørelsen på disse erstatningssager, som næsten uundgåeligt opstår efter en hvilken som helst krise og katastrofe over hele verden i disse år. De driver altså en retliggørelse af disse spørgsmål langt, langt ind i vores regulering af, hvordan man skal håndtere katastrofer. Langt ind i kontrakter, langt ind i alt muligt andet. For det er klart, når man står efter en katastrofe og kan høre de Claes' uretfærdigheds stemme, og man har mistet sit hus, ja, så vil man have nogen til at betale for det. Dem, der i virkeligheden var dem, der lavede fejlen, gjorde, at dit hus ikke var ordentligt bygget, ikke advaret om, at der ville komme en flodbølge. Eller din nabo, som havde lovet at lukke vinduet i huset, men glemte det, blev lige pludselig det ansvarlige subjekt, kan du sige, i stedet for Gud eller naturen.

Jon Clausen 00:12:58

Du har et par eksempler, blandt andet L'Aquila jordskælv og et mudderskred i Tur-na-us.

Kristian Lauta 00:13:07

Ja, Turnaus. Det er nede i Kaukasus. Det er ikke en stor by. Den er på spektrummet af ting, man godt må udtale forkert. Det er helt inden for skiven.

Jon Clausen 00:13:20

Men det kan være, at du på baggrund af de eksempler kan sige noget om, hvad der sker i forholdet til ret?

Kristian Lauta 00:13:27

I 2009 bliver L'Aquila i Italien ramt af et jordskælv. Og efterfølgende opstår der en strafferetssag imod en gruppe forskere og en embedsmand, som har været ansvarlige for det civile beredskab. Historien der går forud, det er, at byen i månederne i 2009 op til jordskælv har været ramt af

det, der hedder en sværm, tror jeg på dansk, af jordskælv. Det vil sige, at man oplever en intensivering af bittesmå jordskælv hele tiden. Det vækker naturligt nok ret stor bekymring i L'Aquila. Byen er en by, der historisk har været ramt af mange jordskælv, og normalt er det sådan, at man får for-skel før store skel, og det vil sige, at adfærden er, når du mærker et lille skilt, så evakuerer du dit hjem for at vente på, at et større skel vil ramme. Den her sværm af jordskælv gør det fuldstændig umuligt at navigere i, og der opstår nogen uro i byen. Derfor indkalder man de fremmeste eksperter i hele Italien. De dygtigste professorer i seismologi og geologi, der sidder i en national kommission, der skal rådgive beredskabsmyndighederne i Italien om, hvad man skal gøre i forhold til jordskælvsrisiko. Og man samler dem helt usædvanligt i L'Aquila, hvor de holder en times møde for at diskutere, hvad er sandsynligheden for, at der kunne være et stort jordskælv, der ramte byen under dette særlige geologiske forhold? Møde diskuterede frem og tilbage, og de blev enige om, at risikoen er hverken større eller mindre end den ville være under almindelige forhold. Straffesagen handler altså om det efterfølgende pressemøde. For på det pressemøde, der sidder borgmesteren og formanden for den kommission, en embedsmand, som arbejder for beredskabsmyndighederne, og så fortæller de lokalbefolkningen: "I kan tage det helt roligt. Der er ingen chance for, at et stort jordskælv vil ramme L'Aquila". Og direkte adspurgt af en af journalisterne. Hvad ville du gøre, hvis du mærkede et skel? Svarer formanden for kommissionen: "Jeg ville læne mig tilbage og skænke et glas Monto Paar Chalo, og så ville jeg bare nyde turen. Og en uge senere rammer et forfærdeligt jordskælv byen. En masse mennesker dør. En række bygninger kollapser fuldstændig, og en række af dem, der mister familiemedlemmer, kan direkte henfører, efterfølgende, at grunden til at de ikke evakuerer, hvilket de normalt ville have gjort, da de mærkede for-skellet, det er, at ugen forinden har de førende forskere i Italien forsikret dem, at der er ingen chance for, at der ville være et stort jordskælv. Eksemplet er godt, fordi det viser selvfølgelig noget om, hvordan det i virkeligheden ikke længere handler om at forudsige jordskælv. Det handler om alle de lag, der bliver lagt oven på at menneskelig organisation og kommunikation. Det handler måske også illustrativt for den følelse af uretfærdighed, der tit kan opstå i lokalsamfund efter en katastrofe. Sagen ender faktisk med, at forskerne bliver dømt først ved den lokale domstol og efterfølgende frikendt ved en appeldomstol. Den anden sag, der måske kan være illustrativ, foregår i Turnaus, som du ramte før, en lille mineby i det sydlige Kaukasus, som ofte har været ramt af mudderskred og jordskred. Og i sommeren 99, så vidt jeg husker, der har man fået ødelagt de beskyttelsesværker man har i forhold til de her mudderskred. Og det ved lokalbefolkningen, og de bruger det følgende år på at underrette myndigheder, og siger: "Okay, næste sommer venner, der kommer altså et mudderskred. Det kommer grundlæggende set til at smadre den her by". Men ingen gør noget. Man kender alle, der har været involveret i lokalpolitik eller for den sags skyld i hvilken som helst form for politik, vil forstå hvad der sker, når en by siger, at vi skal bruge det her. Der sidder en lokalpolitikere og siger: "Ja, ja, det kan jeg godt se. Men der skal også være børnehaver, og vi skal også derhen, og der er det". Der bliver ikke foretaget noget som helst, og det går selvfølgelig hverken værre eller bedre, end at den følgende sommer bliver Turnaus ramt af de værste mudderskred, man har haft de sidste 100 år i denne del af Rusland, og ganske mange mister livet. Og her bliver spørgsmålet ikke et spørgsmål om nogle konkrete mennesker, som man mener bar ansvaret. Men systemet. Man siger, vi har retten til liv. I vidste, at vi ville blive ramt næste sommer er det her mudderskred, og I gjorde ingenting. I har derved svigtet den forpligtelse, I har over for os i forhold til vores rettigheder til i det mindste at informerer om, at I ingenting ville gøre, så vi kunne tage vores egne forholdsregler. Den ender de faktisk med at vinde i Strasbourg ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og få tilkendt derved, at, som du starter med at sige, naturkatastrofer er næsten et fænomen, der hører fortiden til. Katastrofer er noget, der i virkeligheden handler om fordelingen af rettigheder og pligter imellem os alle sammen.

I bogen nævner du også 'force majeure' som mange sikkert kender fra deres forsikringspolice. Det er den der "det er bare ærgerligt"-paragraf i kontrakten, hvor forsikringselskabet beskriver alt det, de ikke vil dække, fordi det sker helt uventet. Er det ikke logisk at henskrive de her voldsomme naturfænomener til 'force majeure'?

Kristian Lauta 00:18:58

Jo, det har man jo gjort i århundreder. Hele begrebet er jo på en måde opstået ud fra dette rationale, der hedder, at noget stort og uforudsigeligt kan ramme os udefra. Men i takt med den her udvikling den sker, så er der lavet rigtig mange studier de sidste par år, der viser, hvordan at 'force majeure' -klausuler både i kontrakten og uden fra kontraktretten stille og roligt bliver bliver undermineret og udtømt i de her katastrofesituationer. Det kan godt være, at det er 'force majeure' de første fem minutter af en orkan, men så holder det også op. Så er vi faktisk i gang med at agere og skal foretage forholdsregler. Man lavede en stor undersøgelse efter Hurricane Katrina i 2005 i USA. Og i Louisiana, som var en af de stater, der var allerhårdest ramt af orkanen, der har man det begreb, der hedder en 'act of god', som er en 'force majeure'-klausul, der retter sig specifikt imod naturhændelser. Og der var en amerikansk kollega, der efter det skrev, at selv ikke syndefloden ville i dag være en 'act of god' efter den måde, man havde fortolket 'act of god' forsvaret på efter Katrina. Der var nærmest ingen, der fik lov til at bruge det. Og der taler vi altså om den tredje voldsomste orkan, der nogen sinde har ramt amerikansk kyst. Så 'force majeure' er virkelig også godt eksempel på, hvordan at vores opfattelser af katastrofer ændrer vores retsstilling i og efter katastrofer.

Jon Clausen 00:20:29

Det vi indtil videre har talt om, kunne vi kalde hurtige katastrofer. Det er et jordskælv, storme og mudderskred. Alt sammen noget der opstår pludseligt. Hvordan forholder det sig - det vi nu taler om - hvordan forholder det sig til langsomme katastrofer? Og her tænker jeg især på klimaforandringerne, der vel kan siges at være den langsomme katastrofe per excellence. Hvordan kommer disse spørgsmål om skyld og uretfærdighed ind i spørgsmålet om klimaforandringerne? For de er vel sværere at udpege som nogle enkelte menneskers eller virksomheders skyld?

Kristian Lauta 00:21:06

Lige nu er der over hele verden, jeg tror omkring 1300 verserende sager, der på alle mulige forskellige måder undersøger ansvaret for klimaforandringerne. I bogen, der omtaler jeg en af de sager, Saúl Lliuya, som er en peruviansk bjergbondes sag imod den største tyske energi producent RWE, som står for, Jeg tror det er 0,1 promille eller hvordan det er, det er en meget lille del af CO2 udledningen, men trods alt en anseelig del af den samlede ophobede CO2 i atmosfæren og Saúl Lliuyas argument går sådan her. Han bor nede for en gletsjer-sø og den gletsjer-ø, den er vokset 30 gange i omfang over de sidste 30 år på grund af gletsjerens afsmeltning, som kan tilskrives klimaforandringer. Hans argument siger så: "Prøv at høre her, hvis jeg skal bruge penge på og ændre mit liv, bygge forsvarsværker og lægge mit landbrug om, så det faktisk kan fungere i lyset af den her stigende trussel, som er helt konkret og lokalt. Så skal I være med til at betale den andel af skylden, som I har, så den andel I har af CO2 i atmosfæren ud over det naturlige, det skal I også svare af mine udgifter". Og den sag, den kører lige nu i Tyskland. Den kan man følge, hvis man er interesseret i det. Og den understreger jo præcis den samme udvikling i vores opfattelse af, hvad der ligger inden for vores kontrolspænd som mennesker, og hvad det så gør ved vores retlige institutioner. Retten bliver tit beskyldt for at kolonisere spørgsmål som den ikke tilkommer. Altså at retten på en måde er noget, der hele tiden spiser nye ting, gør nye fænomener til retslige spørgsmål, men i dette tilfælde som i mange andre, så forholder det sig i hvert fald i min opfattelse decideret omvendt. Det er alle de andre spørgsmål, der hiver retten ind for faktisk at få belyst det, for at få orden i det. For at prøve at få adresserede den følelse af uretfærdighed, som mange af disse mennesker over hele verden er

efterladt med. Via de institutioner, som retten udgøres af, er de grundpiller, at ideen om, at hvis du kan bevise, at nogen har skyld, at der er en sammenhæng imellem dens skyld og dit tab, og du kan dokumentere tabet, så har du et rigtigt argument for, at der skal være ansvar. Det er den universelle figur, der i virkeligheden driver denne retliggørelse også af klimaforandringerne.

Jon Clausen 00:23:51

Det lyder som et meget progressivt eksempel på en måde at anvende juraen på. Er det så ligesom vejen frem eller er der nogen steder, hvor juraen så også kommer til kort?

Kristian Lauta 00:24:06

Ja, guderne skal vide at juraen kommer til kort. For det gør den bestemt. Den kan ikke løse alle problemer. Jeg er jo, jeg skal nok komme tilbage til, hvordan det kommer til kort om et øjeblik, men først vil jeg sige, at jeg er jo er stadig tilhænger af, at de her sager bliver prøvet. Det er jeg, fordi jeg tror, at de her sager kan være en måde at bryde et dige på, hvis man forestiller sig det. Bittesmå hug ind i et dige, men hvis der et sted er en af dem, der lykkes, så vil vandet finde vej igennem det hul. Og igennem det hul, hvis vi skal blive i den metafor, der kan så nogle af de andre nødvendige ting der skal til i løbet af de næste par år, for at vi kan bekæmpe klimaforandringerne, ske. Hvis nu vi tager fat i det helt grundlæggende problem, som vi oplever lige nu i forhold til internationale klimaaftaler og i forhold til udviklingen i med at bremse klimaforandringerne, så er det jo, at vi ikke kan blive enige om, hvordan vi skal fordele udgifterne til de skader, klimaforandringer uundgåeligt kommer til at forårsage i verden. Der er et 'stand off' kan man sige i den her diskussion omkring 'loss and damage', som det hedder, altså hvordan skal vi fordele skadesudgifterne. Det er fordi, at de lande, der i dag er rige, er blevet rige, som et resultat af have udledt mere end de lande, der er økonomier, der er på vej op. Hvis man forestillede sig en af disse sager kunne blive vundet, så ville man bryde dette. Lige pludselig ville man blive nødt til at skulle forhandle en ny aftale. Man vil blive nødt til at snakke sammen på nye måder. Det, at der var en 'litigation risk' om du vil, ville lige pludselig betyde, at vi skulle tænke anderledes over klimaforandringerne, og det er der brug for. For det er klart, klimaforandringerne kan ikke løses ved, at vi peger fingre ad hinanden. De skal løses ved, at vi finder nogle fælles løsninger i hele verden meget gerne, igennem stærke institutioner og gerne gennem globale aftaler. Det er et 'weakest link problem' om du vil. Det er et problem, hvor at hvis 90 procent af verdens nationer bliver enige om det, er der ingen garanti for at de kan løse det. Vi har brug for faktisk at være enige på tværs af hele spillepladen og finde ud af, hvad det er for en verden, vi i fællesskab skal bygge op over de næste hundrede år.

Jon Clausen 00:26:31

Så der er noget at lære af katastrofer. Og så skriver du samtidig i bogen, at det alligevel er ret svært for os i mange tilfælde at lære af de katastrofer. Hvorfor er det det?

Kristian Lauta 00:26:41

Ja, det nedslående er jo selvfølgelig, at med hele den introduktion i baghovedet, så burde man tænke, at katastrofer var de sporskifte, der var i verdenshistorien, og at det virkelig var dér, hvor vi, hvor det stod klart for os 'Bam', nu skal der ske noget nyt, noget fundamentalt andet. Men når man faktisk går katastrofernes historie igennem, vil man se, at vi fortvivlende sjældent lærer fra katastrofer, selv de simpleste ting, og det er der mange forskellige grunde til. Den første grund er, at vi er som mennesker hyper optimistiske. Vi tror grundlæggende set på i morgen bliver bedre end i går, og det gælder på alle planer i forhold til måden, vi selv træffer beslutninger i forhold til vores fremtids prognoser og i forhold til de valg, vi tør binde an på som mennesker. Det er noget, der har bragt os vidt, men det gør det også svært at lære fra katastrofer. Så er der et meget kendt fænomen, som hedder 'hindsight bias' eller bagklogskab. Vi har en tendens til kun at lære ting bagfra. Vi tror, at vi burde have vidst en til en hvad der skete, når vi nu ser det baglæns,

Men realiteten er, at det lærer man faktisk meget lidt af. Vi skal lære i al den kompleksitet der var på det tidspunkt. Forstå hvordan man egentlig træffer gode beslutninger med begrænset viden og ikke forstå, hvordan man træf præcis den beslutning på præcis det tidspunkt i præcis den situation. For sandsynligheden for, at det tilfælde sker igen, er nærmest forsvindende lille. Og det betyder, at vi har sådan en tendens til at lære, hvis nu vi tager covid-19 igen, så tror vi, at det vi skal lære fra covid-19, det handler om epidemiloven og ikke engang epidemiloven i bred forstand, der handler om, hvordan vi skal bekæmpe alle mulige epidemier i fremtiden. Næ, men hvordan skal vi bekæmpe covid-19 næste gang den kommer. Så hele debatten handler om det. Alt vores læring omsættes i denne her ene lovgivning, mens det vi måske i virkeligheden burde stille os selv som spørgsmålet, det er hvad siger dette her om vores kriseorganisation i bred forstand? Hvad siger dette om vores grundlæggende institutioner? Hvor vi blevet klogere som uddannelsesinstitutioner og på Det Juridiske Fakultet på Københavns Universitet? Hvordan er vi blevet klogere på, hvad det egentlig er, vi gerne vil i fremtiden? Vi har altså en tendens til også at lære alt, alt, alt for smalt, fordi vi lærer gennem bagklogskaben. Og det sidste det er, at vi er altså nogle ultrakonservative væsener. Vi er afsindig spor-afhængige. Vi har meget svært ved at tænke fundamentalt nyt. Det vil sige, at de tilfælde vi har, hvor katastrofer faktisk har været en slags accelerator for rigtige forandringer - for samfundsforandringer, der er det nærmest uden undtagelse sådan, at fundamentet til de samfundsforandringer var lagt på forhånd. Dvs. der var ligesom nogle tanker i samfundet om, at man gerne ville en forandring, og det er dér, man kan bruge krisen til at forandre noget. Ellers så har vi en tendens til at falde tilbage i de spor, som grundlæggende set styrede hverdagen før, og som vi var glade for.

Jon Clausen 00:29:51

Og hvis der er én ting du tænker vi skal lære af Corona-katastrofe.

Kristian Lauta 00:29:56

Kun én ting?

Jon Clausen 00:29:58

Du må også gerne sige tre. Hvad de væsentligste ting vi skal lære?

Kristian Lauta 00:30:04

Jeg synes, at vi skal lære så meget. Mit vigtigste budskab i denne her sammenhæng og i stort set alle andre sammenhænge, det er, at det er ikke usædvanligt at begå fejl under katastrofer. Det er faktisk ikke problematisk at begå fejl. Der sker altid fejl i krisehåndtering og i katastrofer. Det er næsten en del af det at være i katastrofen. Det er til gengæld en massiv fejl ikke at lære af de fejl. Så hvis jeg kan inspirere til at man som individ, som i de grupper man indgår i, i de fællesskaber man er i, de institutioner og den arbejdsplads man er på, bruger lejligheden til at stoppe op og tænke: Er der noget vi har lært det sidste år, som vi faktisk gerne vil ændre? Er der nogen, vi har savnet at se ekstra meget? Er der nogen, vi ikke har savnet at se, som også kan betyde en ændring i, hvem vi ser, og hvordan vi indretter vores liv. Har vi lært noget om, hvordan vi arbejder effektivt? Eller måske endda om, hvordan vi ikke arbejder effektivt for derved at tilvælge og fravælge de ting, som vi gerne vil tage med os videre i det liv bagefter. Ja, så er vi rigtig langt. Og så synes jeg, at der er tusind ting, vi skal lære som samfund. Det må blive en helt separat podcast, og noget af det, har vi jo talt om i den anden podcast.

Jon Clausen 00:31:30

Præcis, nogle af dem har vi talt om i forrige udgave af podcasten. Ja, mange tak Kristian.

Kristian Lauta 00:31:36

Selv tak.

Kristian Lauta 00:31:38

Og ja, ganske som Kristian siger, har vi allerede i et tidligere afsnit af Juristeriet været godt omkring, hvad vi som samfund bør lære af Corona-krisen. Det kan du høre meget mere om, hvis du lytter til afsnit fem, der har titlen "Coronaåret har tryktestet retsstaten". Katastroferne og hvad de gør ved os som individer og som samfund kan du blive meget klogere på ved at læse Kristian Lautas bog, der har titlen "Katastrofer og hvad de kan lære os om os selv". Bogen er udkommet på forlaget Peoples Press. Og vanen tro sidder Ditlev Tamm nu igen klar i pejsestuen med en fortælling fra rettens kulturhistorie. I dag fortsætter vi, hvor vi slap i sidste uge, nemlig med at se på, hvordan vi i Danmark gennem tiden har forholdt os til dødsstraf. En kort opsummering fra fortællingens første halvdel lyder som følger: Efter reformationen i starten af 1500 tallet tager vi i Danmark for alvor Bibelens ord til os, øje for øje, tand for tand og den slags. Det betyder, at strenge straffe og dødsstraffen er ikke spor ualmindelig selv for tyveri. Sådan går der nogle århundreder, men i 1700 tallet sker der noget. Nye vinde blæser over Europa. Også nye juridiske vinde.

Ditlev Tamm 00:33:01

Og her begynder jo så en meget vigtig principiel diskussion, fordi nu handler den, det kommer til at handle ikke bare om dødsstraf er proportionelt eller rimeligt for tyveri eller for drab, men som kommer til at handle om brugen af dødsstraf i det hele taget. Så kan man så sige, praktisk så handler det jo om, skal man have dødsstraf for manddrab, eller skal man ikke have dødsstraf for manddrab? Det, der sætter gang i den moderne dødsstrafdiskussion, det er et værk af en ung italiener, som hedder Cesare Beccaria. Og værket er en lille bog på 100 sider, som handler meget enkel, den hedder 'Dei delitti e delle pene', den handler om forbrydelse og straf. Og det var altså et format, der var godt, de der 100 sider og hans meninger var skarpe. Bogens idé er den, at samfundet bygger på en pagt. Folk er med i et samfund, men under det ligger der en skjult aftale. Og skal man have normer i samfundet, herunder straffe i samfundet, så må de ikke gå ud over det, som man kan forudsætte, at folk selv vil være med til at vedtage, hvis man ligesom forestillede sig, at man trådte ind i, at man trådte ind i samfundet ved at møde staten og så skulle skrive under på en erklæring, om man ville. Og hans udgangspunkt er så det at sige, at hvis man sagde til folk, der ville gå ind i et samfund, at du skal lige være klar over, at hvis du begår en alvorlig forbrydelse, og så måske endda nævnte, hvad det kunne være for nogle, og at der så er altså dødsstraf for det, så ville de fleste mennesker sige, at så har de ikke lyst til at være med i det samfund. Altså den aftalekonstruktion. Og så sagde han også noget andet. Og det der bliver måske endnu mere afgørende, det var, at han sagde også, at vi skal måske også gøre os klart, at dødsstraffen ikke nødvendigvis er det mest effektive. Der vil være mennesker, som ikke vil vige tilbage for en forbrydelse af dødsstraffen. Blandt andet på grund af den måde, hvorpå dødsstraf bliver eksekveret. Det var nemlig sådan, at dødsstraffen typisk foregik offentligt og jo var et stort, kunne være et stort lokalt spektakel, der kunne akkompagneres af et hold soldater, der slog på tromme, at der var øvrighed til stede, der råbte mandens navn op og en præst til stede. Altså, hvis man hørte til de lidt mindre i samfundet, der ikke var vant til opmærksomhed, så kunne altså dødsstraffen og henrettelsen, det kunne være 'the moment', ikke sandt? 'Famous moment' i ens liv, hvor man fik mulighed for at stå frem. Måske endda også få lov til at sige et par ord, inden man nu blev hængt eller bødlen øksede, eller hvad det nu kunne slog til. Og det var man også opmærksom på rent faktisk, at der faktisk var mennesker, som måske endda ligefrem kunne finde på at begå alvorlige forbrydelser, fordi de gerne ville opleve det der 'moment og fame', hvor dødsstraffen kunne blive formuleret. Og det er det som Beccaria griber og bruger til at sige, at dødsstraf, hvad enten det nu er, så går det i hvert fald lynhurtigt.

Jon Clausen 00:36:27

Du nævner de melankolske mordere som et eksempel? Ja, de kommer jo ind her ganske kortvarigt, og så er man død. Det er meget værre at tænke sig, siger Beccaria, nemlig at man skal gå hele resten af sit liv og være en slags slave og blive dårligt behandlet. Så han går så udpræget ind for, at det bliver en hård fængselsstraf. Den er mere effektiv. I Danmark møder vi det så i den form, som du nævner, også ordet vi kalder dem melankolske mordere. Det var der altså også i Danmark. Det var man så også lidt. Det havde man sådan set været gennem en periode opmærksom på, at der var mennesker, som gerne ville af med livet, og så skal vi jo igen huske på den, vi skal jo huske den religiøse ramme omkring samfundet. Selvmord. Begravelse udenfor i hedensk jord uden for kirken. Hvis man nu var bekymret for det, så kunne det føre en til at vige tilbage for at begå selvmord. Men hvis ønsket om at komme ud af livet var meget, meget stærkt, så kunne det føre til - og det gjorde det jo så også, det har vi jo en del sager om - så kunne det føre til at slå nogen ihjel og så blive dømt til døden. Og så gik det jo også relativt hurtigt med dødsstraffen, og så var man ude af det. Dem kaldte man melankolske mordere, fordi man altså diagnosticerede, at det var en kedhed ved livet, som gjorde, at de begik den forbrydelse, og at meningen med den var, at de ville have dødsstraf. Og når man så kommer ind i den tankegang, som vi taler om her og siger, at når vi straffer, skal vi jo lige se på, om det er effektivt og om målgruppen for vores straf er, altså om vi har defineret den rigtigt. Så passer dødsstraffen jo ikke på mennesker, som rent faktisk gerne vil af med livet. Der passer jo til gengæld frihedsstraffen. Det første gennembrud for ideer om, at man jo faktisk godt kunne bryde med - og nu har vi jo sagt, at det her med at bryde med dødsstraffen, det var mere end bare en teknisk ting, fordi det ville være sket som et brud med et univers, hvor dette at tage et liv også skal straffes med, at man tager et liv. Kunne man skære igennem med det, så kunne man jo begynde at diskutere dødsstraffen mere principielt og rationelt. Det gør man så og får altså i 1768 en ny lov eller forordning, som man kalder det, specielt rettet til den gruppe af mennesker, som kan finde på at tage livet af andre, for at man skal tage livet af dem. Og de hedder så, og det står der også 'De melankolske mordere'. Og det man så indfører i stedet for dødsstraffen, det er, at man så indfører, at de skal indespærres livsvarigt. Men hvert år på dødsdagen eller drabsdagen skal de ud af fængslet og på en kærre, hos det der hedder natmanden, altså den der samlede lig og dyrelig og andet ind i byen, tømte skraldespande og andet, på hans kære skal de køres gennem byen og stilles op og piskes på det sted, hvor drabet blev forøvet. Altså man sætter en lang række ubehageligheder til fængselsstraffen i håb om, at det så afskrækker fra dødsstraffen. Og det begynder det formentlig at gøre, fordi fænomenet melankolske mordere, det begynder så også at fade ud efter den periode. Men man har så taget hul, kan man sige på den der diskussion, om man skal have dødsstraf eller ej for manddrab, eller man i hvert fald skal være mere liberal med hensyn til og benåde eller komme væk fra det. Det diskuterer man i en straffelovskommission, som bliver nedsat i 1800, hvor meningene er delte. Men der sker så det altså, at den friskhed, der var over Beccarias synspunkter og den første umiddelbare bølge der var af afskaffelse af dødsstraf rundt omkring i Europa, den er ligesom stilnede af på det her tidspunkt. Der var forkæmpere for det i Danmark, men man en stærk forkæmper for, at man beholder dødsstraffen som den yderste mulighed. Det er den mand, der havde hedder Christian Colbjørnsen, som spiller en vigtig rolle i dansk juristliv på det tidspunkt, og den her kommission bliver ikke til noget. Man får det heller ikke afskaffet, men man begrænser anvendelsen af dødsstraf i løbet af 1800 årene, men man bevarer, man har det forsat, da man altså første gang i Danmark får en selvstændig straffelov. Det er i 1866 der fortsatte straffen for drab. Men man laver så ordene om, for nu hedder det ikke længere dødsstraf, så hedder det livsstraf. Det lyder måske lidt finere, og ideen er, at man bliver straffet på livet, men ikke med døden. Og endnu efter 1866 har man jo fire henrettelser i Danmark, indtil man i princippet afskaffer dødsstraffen. Med den straffelov, som hedder Straffeloven fra 1930, som træder i kraft i 1933. Men så ved vi jo også, at det skal være afrundingen at det, argumenterne mod dødsstraf, de var altså ikke stærkere end at da man i Danmark stod i en presset situation efter Anden Verdenskrig og havde alvorlige forbrydelser begået af danske i tysk tjeneste så genindførte man faktisk dødsstraffen. Dømte 78 til døden og

gennemførte 46 henrettelser. I dag ville man ikke kunne gøre det, fordi nu er vi jo medlem af kommissioner og konventioner, som forbyder dødsstraf og har forhandlet, og har forpligtet os til ikke at bruge det. Og det er ude af også den militære lovgivning, hvor det blev meget længe. Men som sagt altså det findes rundt omkring i verden, og hvordan det ville se ud, hvis man kom en meget presset situation, det vil man altid kunne spørge om.

Jon Clausen 00:43:06

Der er mange flere fortællinger fra rettens kulturhistorie i Ditlev Tamms bog Juraens 100 bedste historier, der er udgivet på forlaget Gyldendal. Det var alt for nu. Lyt med næste gang, hvor vi sammen med adjunkt Sune Klinge ser nærmere på, hvordan en grøn grundlov kunne se ud. Det vil altså sige en grundlov, der indeholder nogle paragraffer om, at vi som borgere i Danmark har ret til for eksempel ren luft, mangfoldig natur og et bæredygtigt klima. Sådanne nogle grønne grundlovsparagraffer har man efterhånden i de fleste af de lande, vi plejer at sammenligne os med, men altså ikke i Danmark, hvor grundlovsrevisionen af 1953 stadig står. Ak ja, det var en uskyldig tid dengang i starten af 50'erne, længe før ord som klimaforandringer og biodiversitetskrise overhovedet gav mening. Ditlev Tamm byder også ind med historiske perspektiver på grundloven, hvorfor den ser ud, som den gør i dag. Og hvorfor det efter hans mening ikke nødvendigvis er en god ide at pille for meget ved dens nuværende form. Lyt med næste gang. Ris, ros eller gode forslag til udsendelser om jura modtages som altid med taknemmelighed. Hvis du skriver til redaktion@jur.ku.dk. Vi lyttes ved.